

SLAVISTICA

Ч. 13

П. ФИЛИПОВИЧ

796

УКРАЇНСЬКА СТИХІЯ
В ТВОРЧОСТІ ГОГОЛЯ

HOHOL'S (Gogol's) UKRAINIAN BACKGROUND

Накладом Товариства "Читальня Просвіти"

Вінніпер

1952

S L A V I S T I C A

PROCEEDINGS OF THE INSTITUTE OF SLAVISTICS
OF THE UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES

Editor-in-chief — J. B. Rudnyc'kyj

№. 13

P. F Y L Y P O V Y C H

**HOHOL'S (Gogol's) UKRAINIAN
BACKGROUND**

Published for UVAN by the Reading Association „Prosvita”

Winnipeg, Man.

1952

SLAVISTICA

ПРАЦІ ІНСТИТУТУ СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
За редакцією Я. Б. Рудницького
Ч. 13

П. ФИЛИПОВИЧ

УКРАЇНСЬКА СТИХІЯ
В ТВОРЧОСТІ ГОГОЛЯ

*Проект зі збереження
інтелектуальної спадщини
української еміграції*

bohuslavskyj@i.ua

Накладом Товариства „Читальня Просвіти”

Printed by:

Trident Press, 210—216 Dufferin Ave., Winnipeg, Man.

Ставлення до Гоголя в українському культурному процесі майже весь час позначалося несталістю та недомовленістю, в оцінку його часто входили, порушуючи історичну перспективу, елементи суперечок принципових і загальних, привід для яких дав сам письменник, висловившись про себе: “я сам не знаю, какова у меня душа — хохлацкая или русская”.

Не спиняючись тут на спробах колишніх “общеросів” прикладом Гоголя підперти єзуїтську аргументацію проти розвитку українського художнього слова, не будемо стежити й за тим, якою критичною зброєю українські публіцисти та історики літератури обороняли Гоголя від цілковитої “анексії” з боку прихильників “єдиної” літератури. “Між двома душами” — назвав свою ювілейну статтю про Гоголя в “Раді” за 1909 р. С. Єфремов і ця формула дожила до наших днів (передмова Ф. Якубовського до “Тараса Бульби”, вид. “Сяйва”).

Того ж 1909 року М. С. Грушевський в “Літературно-Науковому Віснику” влучно зазначив, що Гоголь “дав українству те, що міг дати в своїм часі і в обставинах, в яких вивела його на світ і виховала його доля”, і приходив до висновку: “не тільки з огляду на вплив, який мали Гоголеві повісті з українського життя (люди наших поколінь певно тямлять, скільки завдячили їм в розвою й усвідомленню своїх українських симпатій!), а і з огляду на його українські почуття ми не маємо ніякої причини викидати його з історії українського національного руху, розвою української свідомости”.

Цього Гоголевого впливу, звичайно, треба шукати перш за все в творах українських письменників (Драгома-

нов, напр., запевняв В. Навроцького: “ні М. Вовчок, ні Не-
чуй не мислими без Гоголя”), а також треба взяти на увагу
численні переробки та переклади Гоголевих творів на укра-
їнську мову (див. бібліографічний покажчик В. Д-ського в
“Червоному Шляху”, 1927, ч. 7-8 і доповнення В. Дорошен-
ка в “Бібліологічних Вістях” 1927 р. ч. 3). Немає сумніву,
що безперечно значний вплив Гоголів на розвиток україн-
ської літератури пояснюється саме наявністю української
стихії в художній спадщині автора “Тарас Бульба”, що її
сприймали наші письменники органічно, а не як плід, що
зріс на чужому ґрунті.

Отже Гоголева проблема для історика українського
письменства складається з двох питань: 1) український еле-
мент в творах Гоголя, 2) вплив Гоголя на розвиток україн-
ського письменства. Ми спинимось тут тільки на першому
питанні, використавши в загальних рисах головні досягнен-
ня попередніх дослідників та додавши деякі власні мірку-
вання.

Спочатку коротко згадаємо біографічні дані М. В. Го-
голь народився в дрібномаєтковій дворянській родині, що
мала певні українські традиції (серед предків Гоголевих
був Василь Танський, автор інтерлюдій, “славний стихотво-
рец во вкусе площадном”) і в щоденному побуті не цура-
лися української мови. Гоголь-батько, вживаючи російську
мову в сентиментальних поезіях та листах, писав україн-
ською мовою комедії з народного побуту для вистав у до-
машньому театрі свого родича Д. П. Трощинського, багатого
дідича і вельможі, що, нудьгуючи в своєму розкішному
маєткові — Кибинцях, розважав себе веселими песками з
комічними ролями “простаків” так само, як і жартами спе-
ціальних “шутодразнителей”. Іноді, згадують сучасники,
старий вельможа любив послухати славнозвісну пісню про
“чайку-небогу” і міг навіть розчулитись до сліз... Гоголеві
біографи один час ідеалізували Трощинського та його
ставлення до Гоголів, називали Кибинці “Афинами времен
Гоголя-отца”, але новіші досліди зруйнували це уявлення.¹⁾

1) Див., напр., С. Дурьлин. “Из семейной хроники Гоголя”. М. 1928.

Не треба перебільшувати й українських симпатій Трощинського, хоч сучасники й розповідали, що його “любовь к родине” — “известна была не только дворянству, но и всему населению”. Все ж таки Трощинський може бути прикладом того, як навіть серед великого панства українського, що жило в своїх маєтках, зберігався потяг до українського слова, характерний з побутового боку²⁾ і зрозумілий в зв’язку з інтересом до народности в тогочасній російській і українській літературі.

Та хоч українське слово затрималось у побутовому вжиткові, невпинно розвивався і процес денаціоналізації, яку вносила в першу чергу школа. В Ніженському ліцеї молодий Гоголь студіюватиме “изящных стихотворцев, каковы: Гомер, Гораций, Виргилий, Овидий, Петрарк, Камюэнс, Тасс, Мильтон, Буало, Рассин, Попе, Ломоносов, Сумароков, Херасков, Державин, Жуковский и другие; но без дальнейших умствований, умозрений и умоположений”, як писав директор ліцею Іван Орлай в “предложении” “господину младшему профессору российской словесности Никольскому” (“Гоголевский Сборник”. Ред. проф. М. Сперанского К. 1902. 336 стор.). Але і в ніженський період цілковитого одриву Гоголя від українського слова не помічаємо. Пишучи російською мовою твори “високого штилю” для рукописних журналів, Гоголь одночасно міг скласти українською мовою епіграму на вихователя Зельднера:

Гицель — морда пороссяча,
Журавліні ножки,
Той же чортик, що в болоті,
Тільки пристав рожки.

Цю епіграму навів у своїх спогадах Гоголів товариш Т. Пащенко (“Берег”, 1880, ч. 268), другий його товариш Любич-Романович згадував, що Гоголь мав звичку виходити на зустріч селянам, що їхали в Ніжен на базар, і роз-

²⁾ Цікавий матеріал про панування української стихії в побуті провінціального панства кінця XVIII — початку XIX віку зібрано в статті Д. М. Щербаківського “Оркестри, хори й капели на Україні за панщини” (“Музика”, 1924. Ч. 10-12, ст. 209-10 та ін.).

мовляв з ними українською мовою. На сцені Ніженської гімназії, за спогадами Пащенко, грали “какую-то малоросийскую пьесу, сочиненную тогда же Гоголем, от которой публика надрывалась со смеху”. Беручи на увагу вказівку П. Куліша, першого біографа Гоголя, що майбутній письменник одного разу привіз в Ніжен після вакацій п'єсу Василя Опанасовича Гоголя “Собака-вівця”, можна, здається, приєднати до думки Шенрока, що пєса, яку грали ніженські гімназисти, належала Гоголеві-батькові.

У Ніжені ж завів Гоголь 1826 року “Книгу всякой всячины или подручную энциклопедию”, — в ній чимало місця відведено українській історії, етнографії та словникові, переписано “віршу, говоренну Потемкину запорожцами на светлый праздник Воскресенья”, кілька документів гумористичного змісту, пісень, прислів'їв і т. д. Особливо цікава спроба “лексикона малоросийского”, — Гоголь іноді зазначав і джерела, використані для тлумачення окремих слів: 1) словник, доданий до “Опыта собрания старинных малоросийских песней Цертелева” (1819), 2) словник, надрукований в книжці “Малоросийские песни, изданные М. Максимовичем” (1827), 3) словник, вміщений у виданні “Енеїди” Котляревського.

Немає підстав гадати, що записи в книзі “всякой всячины” відразу мали якесь свідоме призначення літературного характеру, але пізніше Гоголь дещо (напр., тлумачення українських слів) використав. До Петербургу Гоголь їде, мріючи про високу службову кар'єру, або, як він висловлювався, готуючись “сделать что-нибудь достойное внимания просвещенного вельможи, благодетеля Малороссии”, тобто Трощинського. Але на всякий випадок везе він з собою сентиментально-романтичну поему “Ганс Кюхельгартен”, в якій немає нічого українського, крім кількох слів, яких вжито не свідомо, а тому, що автор досконало російської мови не знав і вживав часом українську лексику й синтаксис, що траплялося з ним і пізніше (відрізняємо ці випадки від тих, коли Гоголь в оповіданнях з українською тематикою свідомо вживав українських виразів).

Та уже в одному з перших листів до матері 30 квітня 1829 р. Гоголь пише:

“Теперь вы, почтеннейшая маменька, мой добрый ангел хранитель, теперь вас прошу, в свою очередь, сделать для меня величайшее из одолжений. Вы имеете тонкий наблюдательный ум, вы много знаете обычаи и нравы малороссиян наших, и потому я знаю, вы не откажетесь сообщить мне их в нашей переписке. Это мне очень, очень нужно. В следующем письме я ожидаю от вас описания полного наряда сельского дьячка, от верхнего платья до самых сапогов, с поименованием, как это все называлось у самых закоренелых, самых древних, самых наименее перемешавшихся малороссиян; равным образом названия платья носимого нашими крестьянскими девками, до последней ленты, также нынешними замужними и мужиками. Вторая статья: название точное и верное платья, носимого до времен гетманских. Вы помните, раз мы видели в нашей церкви одну девку, одетую таким образом. Об этом можно будет расспросить старожилы: я думаю, Анна Матвеевна, или Агафья Матвеевна (тітки Гоголевої матері. — П. Ф.) много знают кое-чего из давних годов. Еще обстоятельное описание свадьбы, не упуская наималейших подробностей. Об этом можно расспросить Демьяна(кажется, так его зовут; прозвания не вспомню), которого мы видели учредителем свадеб и который знал, повидимому, всевозможные поверья и обычаи. Еще несколько слов о колядках, о Иване Купале, о русалках. Если есть, кроме того, какие либо духи, или домовые, то о них подробнее, с их названиями и делами. Множество носится между простым народом поверий, страшных сказаний, преданий, разных анекдотов, и проч., и проч. Все это будет для меня чрезвычайно занимательно. На этот случай и чтобы вам не было тягостно, великодушная, добрая моя маменька, советую иметь корреспондентов в разных местах нашего повета”.

Наприкінці листа знаходимо ще одне прохання:

“Еще прошу вас выслать мне две папенькины малороссийские комедии: “Овца-собака” и “Романа с Параскою”.

Здесь так занимает всех все малороссийское, что я постараюсь попробовать, нельзя-ли одну из них поставить на здешний театр”.

Остання фраза дуже характерна і відразу допомагає з'ясувати, чому Гоголь після “Ганса Кюхельгартена”, розляяного критикою, переходить до прозових творів на українські теми з великою домішкою етнографічного елементу та народної лексики.³⁾ Інтерес до України в російському письменстві і взагалі в російському суспільстві 20-30-х років XIX віку дійсно був дуже великий і тільки тепер дослідники з'ясовують розмір та значення цього інтересу. Напр. у бібліографічному покажчику проф. М. К. Піксанова “Два века русской литературы” поруч з темою “Украинская стихия в творчестве Н. В. Гоголя” знаходимо тему “Вторжение украинской стихии в великорусскую беллетристику”. Та не тільки в беллетристичних творах Нарезного, Сомова, Алад'їна та інш. позначилась тоді українська стихія — яскраво виявилась вона і в поезії, — згадаймо “Войнаровского” Рилеева, “Полтаву” Пушкіна, не кажучи вже про низку забутих творів другорядних письменників (“Набег запорожских казаков” Ф. Глінки, “Гайдамаки” А. Подолінського, “Сказание о Хмельницком” Гоголевого товариша В. Любича-Романовича та інш.).

Багато з аторів, що утворили, так мовити, “українську школу” в російському письменстві, були з походження українці. Російські періодичні видання 20-30-х р.р. (напр. “Вестник Европы”) вміщали часом й українські твори Гулака-Артемівського, Боровиковського та інш. В монографії проф. В. Сиповського “Україна в російському письменстві” (ч. I, вид. Укр. Акад. Наук) знайдемо багато матеріалу за часи 1801-1850 рр., що характеризує Україну в описовій та розповідній літературі, а також фантастичну повість, літературно оброблену казку, засновану на усній словесності, та інш. (див. ще додатки В. Д-ського в „Червоному Шляху”, 1929, ч. 1).

³⁾ Українському елементові в Гоголевій мові присвячена ч. II “Славістика” УВАН, а саме стаття В. Чапленка про “Українізми в мові М. Гоголя” (Авгсбург, 1948).

Можна сказати, що тепер українську тематику в російській літературі першої половини XIX в., простудіовано більш-менш задовольняюче з погляду хоч би суто бібліографічного, але не обгрунтованою на конкретних прикладах лишається думка, висловлена в книзі Б. Ейхенбаума про Лермонтова: “Увлечение украинским языком, украинскими сказками и т. д. связано с потребностью освежить русскую литературную речь разными диалектами. Пользование украинским языком давало возможность снизить русский литературный стиль, не делая его вместе с тем грубым”.

Правда, не всіх напр. сучасників Нарезного це зниження літературного стилю задовольняло. Один з рецензентів докоряв письменникові, що у нього “вельможа и корчмар говорят одним наречием и все свои наслаждения полагают в пиршествах и попойках. Все его картины принадлежат к фламандской школе и дают ему право на славу русского Теньера. Кроме того Нарезный употребляет много слов и малороссийских выражений, непонятных для русского языка”.⁴⁾

Такі докори пізніше довелося почути й Гоголеві, який, між іншим, використав деякі твори свого попередника (“Бурсак”, “Два Івана”).

Крім загального впливу українського напрямку в тогочасній російській літературі, на Гоголя впливало знайомство з окремими представниками цього напрямку. Скоро після приїзду до Петербургу він познайомився з Орестом Сомовим (Порфирієм Байським), другорядним белетристом і журналістом того часу, що редагував тоді “Литературную Газету”. Сомов написав низку історичних та етнографічних повістей і оповіданнів на українські теми, друкував і українські свої вірші (“Лист од українця до ляхів”), листувався з І. Котляревським і т. і. Познайомившись з Гоголем, Сомов надрукував в “Литературной Газете” два розділи з його повісти “Страшний кабан”. Коли року 1831 восени з'явилися

⁴⁾ Цитату взято з статті Ю. Соколова про Нарезного в зб. “Беседы” (М. 1916, ст. 95).

“Вечорі на хуторі під Диканькою”, Сомов писав до М. Максимовича про “очень интересного земляка пасечника Панька Рудого”: “У Гоголя есть много малороссийских песен, побасенок, сказок и пр., коих я еще ни от кого не слыхивал... Он человек с отличным дарованием и знает Малороссию как пять пальцев”.

Звичайно, тут Сомов перебільшував Гоголеві знання (пригадаймо цитований лист 1829 р. до матері), але ясно, що за роки 1829-31 діяльність Гоголя, як збирача українського фольклору, розгорнулась, і він звертав головну увагу не тільки на звичаї, повір'я та анекдоти, а й на народню пісню. Про Гоголеве зібрання народніх пісень довгий час було мало відомостей. Публікації Г. Георгієвського та ак. М. Сперанського доводять кількість відомих нам пісень, зібраних Гоголем, до 477; у цілій же Гоголевій збірці було їх більше, ніж 1,000. Гоголь надзвичайно захоплювався українською народною піснею, це видно із листів до приятелів, особливо ж із статті “О малороссийских песнях”. На думку Гоголя, народні пісні — “это народная история, живая, яркая, исполненная красок, истины, обнажающая всю жизнь народа”. “В этом отношении песни для Малороссии — все: и поэзия, и история, и отцовская могила”. “Все они благозвучны, разнообразны чрезвычайно. Везде новые черты, новые краски, везде простота и невыразимая нежность чувств”.

Дослідники давно вже помітили вплив пісенної стихії на Гоголеві твори: його парубки та дівчата являють образи, утворені з матеріялу народніх пісень, їх розмови часто наближаються до стилю українських народніх ліричних пісень. Напр., парубок звертається до дівчини: “Галю, Галю, ты спишь или не хочешь ко мне выйти?... Но если бы и повеяло холодом... надену шапку свою на твои беленькие ножки” ...

В пісні знаходимо той самий образ:

“Ой вийди, вийди,
Не бійсь морозу,

Я твої ніженьки
В шапочку вложу..."

Епічна народня поезія, історичні думи, відбилися виразно в "Тарасі Бульбі", що був спробою "літературного епосу". "Як анонімний упорядчик народньої епопеї утворював її з порізаних пісень, синтезуючи їх в одне органічне ціле, — так Гоголь у XIX в. проробив ту самісіньку роботу над козацьким епосом. Тим паче, що цей епос був для нього за головний та основний матеріял" (В. Сиповський. Україна в російському письменстві, ст. 194).

Поруч із впливом народної пісні ліричної та епічної історики літератури визначили і вплив народніх казок та легенди. До Гоголівської демонології у „Вечорах” та „Миргороді” (мотиви продажі душі чортові, шукання папороті й скарбів, мачуха-відьма і русалка-втоплена, влада чарівника над людською душею) можна навести чимало зіставлень з української народної словесности, як це зробила К. Невірова в статті, надрукованій в V-ім томі "Записок Українського Наукового Товариства в Києві (1909), але не треба забувати, що в окремих випадках тут міг виявитись і вплив німецьких романтиків — Гофмана, Тіка та інш. з їх фантастикою.⁵⁾

Крім пісні та казки, безперечний вплив на "Вечорі" та низку пізніших творів справив ляльковий театр — вертеп. Що Гоголь був обізнаний з вертепом, свідчить цікаве місце з повісти про сварку Івана Івановича з Іваном Никифоровичем: "лучи солнца, играя на шпажном шпиге, делали его чем-то необыкновенным, похожим на вертеп, который развозят по хуторам кочующие пройдохи — особливо, когда толпа народа, тесно сдвинувшись, глядит на царя Ирода в золотой короне, или на Антона, ведущего козу". Вплив вертепу та інтерлюдій з шкільних драм помітний перш за все в змалюванні постатей хороброго гультя-запорожця, смішного чорта, легковажного і лякливого задаваки — польського шляхтича, пройдисвіта-цигана, сварливої баби,

⁵⁾ Див. Вас. Гиппиус. "Гоголь". (Л. 1924. Розділ другий — "Демонология и фарс").

простака-селянина та інш. Гоголь використовує і композиційні засоби вертепу, виводячи своїх героїв парами, причому комічні пари часто чергуються з парами закоханих, напр., в оповіданні “Сорочинський ярмарок” перед читачем проходять: Хивря та її чоловік, Грицько і циган, Хивря і попович і т. д. Комічні ефекти “Вечорів” (лайка, стусани, падання і т. ін.) також можна виводити з фарсової традиції вертепу та інтерлюдій.⁶⁾

Крім цих впливів на “Вечорах” позначились і безпечні впливи української літературної традиції, від Котляревського починаючи. Невеликий доробок мала тогочасна українська література, але твори головних її репрезентативів — Котляревського й Гулака-Артемовського, а також, звичайно, свого батька — Василя Опанасовича Гоголя — автор “Вечорів на хуторі під Диканькою”, добре знав і використав навіть більше, ніж до цього часу зазначали дослідники (ак. М. І. Петров, В. Катранов та інш.). Виходячи з того, що до своїх творів Гоголь брав епіграфи з “Енеїди” Котляревського, “Пана та собаки” Гулака-Артемовського, комедій В. О. Гоголя та інш., дослідники побіжно стежили, в якій мірі позначилися в Гоголевому творі образи чи сентенції епіграфу, і таким шляхом легко було прийти до висновку, що парубок Голопупенко (“Сорочинський ярмарок”), який добре п’є горілку, має прототипа в Енеї, бо ж недаром Гоголь взяв за епіграф рядок з “Енеїди”:

Сивуху, так, мов брагу, хлище,

перепразувавши його в словах Черевика: “как молодецки тянет пенную”, і далі — “А как сивуху важно дует!...” Так само в “Сорочинському ярмарку” легко було знайти варіацію сюжету Гоголевої комедії “Собака-вівця” та епізод з комедії “Простак” (залицання дяка до жінки, що обдурює простака-чоловіка). Але ніхто не звертав уваги на те, що Гоголь використав український твір свого батька і щодо

⁶⁾ Докладніше про вплив цієї традиції див. в статтях ак. В. М. Петрца “Гоголь и малорусская литературная традиция” (“Н. В. Гоголь. Речи посв. его памяти...” СПб. 1902) і проф. В. Розова “Традиционные типы малорусского театра XVII—XVIII в.в. и юношеские повести Гоголя” (К. 1912).

стилю. В комедії Гоголя-батька “Простак” фігурує дяк Фома Григорович. Таке саме прізвище має оповідач з “Вечорів”, про якого йде мова в передмові до першої частини і який з’являється в низці оповідань. Що Гоголь утворив цю постать, згадуючи персонаж з батькової комедії, навіть маючи в своїй уяві її сценічне втілення, свідчить така характерна деталь. В передмові до “Вечорів” читаємо:

“Да как полез в другой карман и вынул синий в клетках бумажный платок, тогда только проворчал про себя, чуть-ли еще не поговорку: Не мечите бисера перед свиньями”.

В комедії “Простак”:

“Дяк (сміється). Хе,хе,хе! Не мечите бисера перед свиньями”.

В тій же комедії Параска запитує дяка:

“Вам, мабуть, нудно, Хома Григорович? Може у вас соняшниця або завійниця”.

В “Сорочинському ярмарку” Хивря говорить поповичу:

“А я думала было уже, Афанасий Иванович, что к вам болячка или соняшниця пристала...”

Ще ближче до тексту комедії цікавий вираз з Гоголевого листа до Богдана Залеського (1836, 37 р. ?), того єдиного листа, написаного українською мовою, що залишився від автора “Вечорів”:

“Чував, що на пана щось напало – не то соняшниця не то завійниця (хай їй присниться лисий дідько)”.

“Енеїда” Котляревського відбилась не тільки на образах героїв, що “тянут пенную”. Безперечно вона більше, ніж інші твори, скеровувала Гоголеву увагу в бік етнографічно-побутових деталей. “Твір Котляревського”, підкреслює проф. В. Сиповський в розвідці “Україна в російському письменстві” (т. I, ст. 323), “страшенно цінний побутовою стороною, — це, можна сказати, енциклопедія внутрішнього побуту України. В жодному пізнішому творі XIX в. ми не знайдемо такого рясного етнографічного матеріалу, що характеризує Україну XVIII віку, переважно поміщицьке життя”.

Звичайно, Гоголь таким знавцем, як Котляревський, не був, у нього, що спостерігав селянське життя переважно в молоді роки із “панського ганку”, часто трапляються прикрі етнографічно побутові помилки, помічені Кулішем⁷⁾ та іншими, але в змалюванні українського життя він намагався йти слідом за Котляревським в напрямку етнографічного реалізму. Наведемо типовий уривок з Котляревського:

І кубками пили слив'янку,
Мед, пиво, брагу, сировець,
Горілку просту і калганку,
Куривсь для духу яловець.
Бандура горлиці бринчала,
Сопілка зуба затинала,
А дудка грала по балках,
Санжарівки на скрипці грали,
Кругом дівчата танцювали
В дробушках, в чоботах, в свитках.
Сестру Дидона мала Ганну,
Навсправжки дівку, хоть куди:
Проворну, чепурну і гарну —
Приходила і ця сюди
В червоній юпочці баевій,
В запасці гарній фаналевій,
В стьонжках, в намисті і ковтках;
Тут танцювала виктрутасом
І пред Енеєм вихилясом
На дудку била третяка.

⁷⁾ Куліш зазначав, що “украинские повести Гоголя не более, как радужные грезы поэта о родине... отвод от нападавшего на него уныния, очень естественного на севере в уроженце Украины”. На думку Куліша “Гоголь не знал простонародной Украины и изображал ее, как барин, видящий в мужике одно смешное”. (Наведемо типове місце з Кулішевого розгляду “Сорочинського ярмарку”: “когда парубок зарекомендовал себя столь приятно для будущего тестя — предложением себя в зятевья, Солопий ни мало не обиделся, нужды нет, что был в трезвом виде, что был занят делом и что была тогда самая рабочая пора, в которую у пахарей нет и помину о сватовстве, а пожалуй еще и Спасівка (Спасов пост), ибо на странице 12 сказано: “Такою роскошью блистал один из дней жаркого августа” (а первая половина августа жарче второй). Если бы парубок-хлебороб и вздумал приволокнуться в это время за сельской красавицей, то все-таки не тем способом, какой представлен

З такою ж увагою до побутових деталей змальовує Гоголь весілля в оповіданні “Вечір проти Івана Купайла”:

“...Заварили свадьбу: напекли шишек, нашили ручников и хусток, выкатили бочку горелки, посадили за стол молодых, разрезали коровай, брякнули в бандуры, цымбалы, сопилки, кобзы — и пошла потеха... ”

В старину свадьба водилась не в сравненье с нашей. Тетка моего деда, бывало расскажет — люли только! Как девчата, в нарядном головном уборе, из желтых, синих и розовых стричек, поверх которых навязывался золотой галун, в тонких рубашках, вышитых по всему шву красным шелком и унизанных мелкими серебряными цветочками, в сафьянных сапогах на высоких железных подковах, плавно, словно павы, и с шумом, что вихорь, скакали в горлице. Как молодежи, с корабликом на голове, которого верх сделан был весь из сутозолотой парчи, с небольшим вырезом на затылке, откуда виглядывал золотой очипок, с двумя выдавшимися, один наперед, другой назад, рожками самого мелкого черного смушка, в синих, из лучшего полу-табенеку, с красными клапанами кунтушах, важно подбоченившись, выступали по-одиночке и мерно выбивали гопака. Как парубки, в высоких казацких шапках, в тонких суконных свитах, затянутых шитыми серебром поясами, с люльками в зубах, рассыпались перед ними мелким бесом и подпускали турусы... ” і т. ін.

Відразу видно, що Гоголь використав описи, надіслані з дому у відповідь на його цитованого уже листа, використав, видимо, не скорочуючи, бо подавав у прозовому творі і переважно для читача, з українським побутом не знайомого (тому й дано тлумачення багатьох українських слів —

у Гоголя. Занять публично девушку из чужого села по-Гоголевски ни один, что называется хазяйский сын не осмелится и не захочет”. (“Основа”, 1861. IV. 79 ст.). З Кулишевими думками полемізував довгий час М. Максимович. Н. Коробка в статті “Кулиш о малорусских повестях Гоголя” (“Литературный Вестник”, 1902, I, 85) писав, “что в статьях Кулиша была значительная доля правды, и что Малороссия повестей Гоголя была далека от истинной Малороссии тех времен, закрепощенной и трудящейся, а не поющей и танцующей”. Див. ще статтю П. Рудіна “П. О. Кулиш, як дослідник і критик М. В. Гоголя” (“Книгарь”, 1919, ч. 23-24).

хусток, горілки, стрічок і т. д.). Для Котляревського ж в “Енеїді” досить було назвати речі, а не описувати їх детально. Але в обох — однакова мета: змалювати докладно зверхній вигляд людей, їх забавки, їжу, питва і т. і. Ця увага до побутово-вегетативного боку життя, змальованого до того ж зниженим стилем, від Котляревського (а також Нарезного) передалась і Гоголеві, хоч він і унікав іноді карикатурних різкостей травестії Котляревського. Так, взявши до VIII розділу “Сорочинського ярмарку” епіграф з Котляревського:

... піджав хвіст, мов собака,
Мов Каїн, затрусивсь увесь;
Із носа потекла табака...

Гоголь переляк своїх героїв змальовує, то підкреслюючи фізіологічний момент і тваринообразність людини, але без використання народніх порівнянь і виразів, як у Котляревського:

“Кум, с разинутым ртом, превратился в камень, глаза его выпучились, как будто хотели выстрелить; разверзтые пальцы остались неподвижными на воздухе. Высокий храбрец в непобедимом страхе подскочил под потолок и ударился головою об перекладину” ... і т. д.

то даючи ще більш книжний вислів, ніж “разверзтые пальцы”:

“Тут память от него улетела, и он, как страшный жилец тесного гроба, остался нем и недвижим посреди дороги”.

Там, де Гоголь до комічного додавав описи страшного (або й трагічного в інших творах), він мимоволі мусів до стилю Котляревського примішувати лексичні елементи, зазначаючи з книжних романтичних творів.

Виразно позначився на творах Гоголя вплив Гулака-Артемовського. До XII розділу “Сорочинського ярмарку” дано епіграф з “Пана та собаки”, що позначився і на тому епізоді розділу, де “оба кума принялись всхлипывать навзрыд”. М. І. Петров зазначав уже, що наймення сварливого подружжя в цьому оповіданні взято з байки Гулака-Арте-

мовського “Солопій і Хивря”. В. В. Гіппіус висловив думку, що мотив продажу душі чортові (“Згублена грамота”) можна виводити не тільки з Гете та Жуковського, а й з балади Гулака-Артемовського “Твардовський”. Ще раніше (1920 р.) данський дослідник Стендер-Петерсен висловив думку, що “німецький одяг” Гоголівського чорта походить від польської легенди про пана Твардовського в українській народній передачі. А Бем, рецензуючи цю працю в журналі “Slavia” (1924 р.) висловив сумнів: “Надо думать, что Гоголь воспользовался ходячим народным образом чорта, который является сложным продуктом международного общения. Это проблема не историка литературы, а фольклориста”. “Думать, что Гоголь воспользовался именно польской легендой о пане Твардовском, трудно. Мы знаем, что Гоголь мало пользовался устными источниками народных сказаний, знаем, что главным посредником в ознакомлении Гоголя с народными верованиями была его мать. Полтавщина не была местом, где польское влияние во времена Гоголя было сильно, и трудно предположить, что польский вариант Фаустовской легенды был здесь известен”. Посилаючись на рецензію Бема, В. В. Віноградов теж виносить суворий присуд праці Стендера-Петерсена: “Историко-литературный материал здесь скуден, и основная мысль о польском влиянии сомнительна”.

Але вся аргументація А. Бема й В. Віноградова одпла б, коли б вони знали те, чого від данського дослідника можна й не сподіватись, а саме — українську літературу. В. Гіппіус згадував “Твардовського” в звязку з оповіданням “Згублена грамота”. Треба цю баладу Гулака-Артемовського згадати й у зв’язку з образом чорта в „Ночі проти Різдва”, зазначивши насамперед, що це балада — не оригінальна, а переклад якраз одної обробки польської легенди про Твардовського, саме відомої балади Міцкевича “Pani Twardowska”.

Наведемо опис чорта з перекладної балади Гулака-Артемовського:

... Німець
Стоїть серед хати.

Ніс — карлючка, рот свинячий,
Гиря — вся в щетині;
Ніжки курячі, собачий
Хвіст, різки цапині.

Цей образ використав, деталізувавши, Гоголь:

“Спереди совершенный немец; узенькая, безпрестанно вертевшаяся и нюхавшая все, что ни попадалось, мордочка оканчивалась, как и у наших свиней, кругленьким пяточком; ноги были так тонки, что если бы такие имел ярьсковский голова, то он переломал бы их в первом казачке. Но зато сзади он был настоящий губернский стряпчий в мундире, потому что у него висел хвост, такой острый и длинный, как теперешние мундирные фалды; разве только по козлиной бороде под мордой, по небольшим рожкам, торчавшим на голове, и что весь был не более трубочиста, можна было догадаться, что он не немец и не губернский стряпчий, а просто чорт, которому последняя дочь осталась шататься по белу свету и выучивать грехам добрых людей”.

Баляда Гулака-Артемовського була дуже популярна — вперше її надруковано в журналі “Вестник Европы” (1827, № 6), потом її передруковано в “Славянине” (1827, № 27), “Dziennik’u Warszawskiem’u” (1827, т. IX) і в “Малороссийских песнях” М. Максимовича, 1827 р. (не кажемо вже про поширення рукописних списків). Гоголь, безперечно, добре знав цю баляду (пригадаймо хоч би, що з Максимовичевої збірки він випишував матеріял для “лексикона малороссийского”).

Можна вбачати, здається нам, і певний вплив Гулака-Артемовського на вироблення розповідної манери Гоголевої в “Вечорах”. В. В. Віноградов у своїх працях пояснював цю манеру головним чином впливом Стерна та Вальтер-Скотта з їх російськими наслідувачами. В. В. Віноградов наводить цитату з статті Булгаріна (1831 р.): “У Вальтер-Скотта мужики, лакеи и солдаты разговаривают очень много между собой провинциализмами и просторечием — и за этим у нас дело не станет. Стоит выдумать завязку: на это есть история и забытые сказки и вот доморощенный

Вальтер-Скотт, как Бальзак, принялся за работу”. Навівши кілька прикладів з російських письменників (переважно з тих, що використовували українську тематику), В. В. Віноградов приходить до висновку: “Влияние Вальтер-Скотта и его русских поклонников выразилось у Гоголя не только в пользовании этнографическим украинским материалом, сказками, преданиями, но и в общей манере “провинциального” сказа — и особенно наглядно в композиции “Вечеров”.⁸⁾ А саме передмова від імени Рудого Панька — “видавця” “Вечорів” нагадує Вальтер-Скоттові засоби літературної містифікації, поширені в той час і в Росії; напр., Пушкін, як дослідив Д. Якубович,⁹⁾ вжив цього засобу в “Повестях Белкина”. Не можна заперечувати, що, як композиційний засіб, Гоголь використав тип анонімної передмови, звязаної з традицією Вальтер-Скота, але пояснювати Вальтер-Скоттовим впливом і користування етнографічними українськими матеріалами буде безперечним перебільшенням. Головне, стиль Гоголевої передмови (та взагалі й цілих “Вечорів”) має органічнішу традицію і в значній мірі пояснюється українськими літературними та народньо-поетичними джерелами (не тільки “малорусскими интерлюдиями”, як гадає В. В. Віноградов в “Этюдах о стиле Гоголя”, ст. 37). Отже і Пушкін в “Повестях Белкина” йшов за Вальтер-Скоттом, але хіба його передмова скидається на живу розповідь, хіба в ній помітні “провинциализмы” та “просторечие”? Пушкінова передмова — “літературна” і не має нічого спільного з Гоголевою передмовою, що являє типовий зразок живої “устної” розповіді з різноманітними артикуляційними рухами, і веде свою генезу не лише від усної словесности-анекдоту, казки й т. ін., а й від “післямов” Гулака-Артемовського до своїх творів, друкованих в Харківському журналі “Украинский Вестник” (1818-1819), що разом з друкованими там же 1817 р., російською мовою писаними “письмами к издателю” Фалалея Повінухіна (при-

⁸⁾ В. Віноградов. “Гоголь и натуральная школа” Л. 1925, ст. 46.

⁹⁾ Д. Якубович. “Предисловие к “Повестям Белкина” и повествовательные приемы Вальтер Скотта” (зб. “Пушкин в мировой литературе”. Л. 1926).

бране ім'я Гр. Квітки) ведуть своє літературне походження, мабуть, переважно від російських сатиричних журналів XVIII віку.

Не деталізуючи тут зіставлень, пророблених нами, наведемо початок “Вечорів” Гоголевих і початок “Писульки до того, котрий що-божого місяця Українського Гінця (“Украинский Вестник”) во всіх усядах розсилає” Гулака-Артемівського. Щоб зв'язок між цими творами був наявніший, спершу подамо початок передмови до “Повестей Белкина”, стилістично відмінний:

“Взявшись хлопотать об издании Повестей И. П. Белкина, предлагаемых ныне публике, мы желали к оным присокупить хотя краткое жизнеописание покойного автора и тем отчасти удовлетворить справедливому любопытству любителей отечественной словесности. Для сего обратились было мы к Марье Алексеевне Трафилиной, ближайшей родственнице и наследнице Ивана Петровича Белкина”... і т. д.

У Гоголя читаємо:

“Это что за невидаль: “Вечера на хуторе близ Диканьки”? Что это за “Вечера”? И швырнул в свет какой то пасичник! Слава Богу! еще мало народу, всякого звания и сброду, вымарало пальцы в чернилах! Дернула же охота и пасичника потащиться вслед за другими! Право печатной бумаги развелось столько, что не придумаешь скоро, что бы такое завернуть в нее”. Слышало, слышало вещь мое все эти речи еще за месяц! То есть я говорю, что нашему брату, хуторянину, высунуть нос из своего захолустья в большой свет — батюшки мои. Это все равно, как, случается, иногда зайдешь в покои великого пана: все обступят тебя и пойдут дурачить; еще бы ничего, пусть уже висшее лакейство, — нет, какойнибудь оборванный мальчишка, посмотреть дрян, который копаются в заднем дворе, и тот пристанет; и начнут со всех сторон притоптывать ногами: “Куда? Зачем? Пошел, мужик, пошел!...” Я вам скажу... Да что говорить!”

Гулак-Артемівський веде розмову в тому ж тоні, крім того є й спільні деталі:

“Бажав еси казки? На!... От тобі Солопій та Хівря!¹⁰⁾ Не здивуй сам та нехай вибачить і громада, коли казка не до шмиги і не вподобається. Сам бачив еси, а деяким і не повилазили, що я закляк та захорів так, що й голови не підведу, та ще може й доведеться вистояти добрий калантир у домовині, — от як іноді трапляється з старшиною чотирнадцятого класа у нас на станціях... А вже-сам-здоров, Йовграпе, знаєш, що лежачи, не в Юрусалим заїдеш: лежачи я ж кажу, яка вже там у хріна робота? Воно, Йовграпе, лежачи, добре тільки панам: їм скрізь спірно йде робота; бо хоч і лежні часом нападуть, то вони всетаки дарма години не згають. Гукнуть: давай, — і дають! а коли нема, то б'ють... кого?... — Оце кого! Уже ж не себе по кендюсі...”

Далі Гоголь знов звертається до читачів, удаючи з себе простоватого хуторянина:

“У нас, мои любезные читатели, не во гнев будь сказано (вы, може быть, и рассердитесь, что пасичник говорит вам запросто, как будто какому нибудь свату или куму), у нас на хуторах”.. і т. д.

В “писульці” Гулака-Артемівського знаходимо теж побоювання образити панів:

“Я ж то й кажу, Йовграпе, що нема його на світі, як із своєю рівнею — з мужиками: чи то полаяться, чи то поскубуться, чи то побиться, чи й помиряться, то все воно таки, сказано, свій брат. Я ж то од того оце і на Солопія напався... Аджеж серед панів нема Солопіїв? Як твоя на се думка, Йовграпе? Ти письменніший від мене”...¹¹⁾ і т. ін.

Цю “писульку” Гулак-Артемівський надрукував, як додаток, разом з байкою “Солопій та Хівря” в журналі “Украинский Вестник”. Гоголь, як уже зазначено, взяв з цієї байки ймення для персонажів “Сорочинського ярмарку”. Зрозуміло, що й розповідна проза Гулака-Артемівського допо-

¹⁰⁾ Пор. початок “Пропавшей грамоты” (Быль рассказанная дьячком ***ской церкви): “Так вы хотите, чтобы я вам еще рассказал про деда? — Пожалуй почему же не потешит прибауткой”... і т. д.

¹¹⁾ Пор. ще початок Гоголевого “Вечора проти Івана Купайла”.

магала Гоголеві виробляти свої стилістичні засоби, тим більше, що у Гулака-Артемовського є ще зразки в такій манері — післямова до “Пана та собаки” та “Дещо про того Гараська”.

З наведених зіставлень ми бачимо, що Гоголь у “Вечорах” та “Миргороді” виявив органічний зв'язок не тільки з народною піснею, казкою та вертепом, а й з новою українською літературою від Котляревського починаючи. Він, власне, своєрідно відбив основні напрямки тогочасної української літератури:

1) етнографічно-побутовий напрямок Котляревського та його наступників, що, повставши як реакція проти т. зв. псевдо-клясицизму, звертається до вульгарних форм народної мови, використовував прислів'я, анекдоти і т. ін., культивував навмисну грубість та удавану наївність і т. д. Тут в російському письменстві Гоголевим попередником до певної міри був Нарезний, теж українець з походження. У багатьох наслідувачів Котляревського цей напрямок здрибнів і мав на меті тільки невисокого гатунку забаву, що відповідала провінціям смакам дрібномаєткового панства. Елементи невибагливого комізму, іноді неглибокої карикатури трапляються і в Гоголевих “Вечорах”, але на цьому шляху він дійде до побутових повістей з життя українських танків (про них треба б окремої статті), а пізніше і до „Мертвих душ”, тобто це шлях Гоголевого натуралізму.

2) сентиментально-романтичний напрямок, що виявився в захопленні народною ліричною піснею, переважно жіночою (пригадаймо, що Гулак-Артемовський, перекладаючи Гетевого „Рибалку” використовував „некоторые народные песни малорусские,—песни самые нежные, самые трогательные”). Цей напрямок постав як реакція проти “Котляревщини”, у Гоголя ж обидва ці літературні стилі поєднуються звичайно в одному ж творі; Квітка також з'єднав ці два стилі у своїй творчості, але в окремих творах не змішував. Малюючи, почасти, може, слідом за Гоголем, зворушливі постаті сільських дівчат, стаючи “поетом жіночої душі”, (“Маруся” та інш.), він в інших творах не цурався жартів, анекдотичних

та знижено-побутових тем („Салдатський патрет”, „Мертвецький Великдень” та ін.).

3)романтичний напрямок, що культивував тоді в українському письменстві переважно баладу фантастично-казкову (Боровиковський, Гулак-Артемівський та інш.) та баладу, що поетизувала минуле, Запоріжжя і т. ін. (“Козак” Боровиковського та інш.). Ця поетизація минулого спиралась на певні історичні традиції серед тогочасного українського панства, переважно лівобережного, досить міцні і поєднані іноді з ліберальним рухом, співзвучним декабристському.¹²⁾ Історично-романтичний напрямок позначився в Гоголевих творах досить рано. Десь 1830-32 р. Гоголь писав роман, де за головного героя виступав Острияниця. Відомі раніш — “Глава из исторического романа”, “Пленник” і “Несколько глав из неоконченной повести”, як видно, є уривки з нескінченого роману “Гетьман”, з якого ще один уривок — “Кровавый Бандурист” (1832) — було подано в публікації Ю. Г. Оксмана в збірникові “Литературный Музеум”.

Не характеризуватимемо тут “Тараса Бульбу” (йому згодом буде присвячена спеціальна стаття), спинимось коротко на Гоголевих студіях з української історії. До історичного матеріалу Гоголь взагалі підходив більше як художник, а збираючись писати історію України, він так повідомляв Погодіна (1834): “Малороссийская история моя чрезвычайно бешена; да иначе впрочем и быть ей нельзя. Мне попрекают, что слог в ней уж слишком горит, не исторически жгуч и жив; но что за история, если она скучна!”

В Гоголевих повістях з минулого України можна зу-

12) Наведемо уривок з характерного листа М. Маркевича до Рилеева, написаного восени 1825 р. з с. Туровки, Прилуцького повіту, Полт. губ.: “Позвольте мне вам писать, как истинный гражданин своего любезного отечества, как добрый малороссиянин. Итак, могу ли я хладнокровно читать “Войнаровского” и “Наливайку”? Примите мою и всех знакомых мне моих соотечественников благодарность. Будьте уверены, что благодарность наша искренняя, что мы от души чувствуем цену трудов ваших, которые вас и предков наших прославляют. Мы не потеряли еще из виду деяний великих мужей малороссиян, во многих сердцах не уменьшилась еще прежняя сила чувств и преданность к отчизне. Вы еще найдете живым у нас дух Полуботка”.

стріти недоречності та анахронізми,¹³⁾ але й у статтях його з всесвітньої історії не багато науковости. Недаром ще в Ніжені Гоголь здобув таку рецензію на свою шкільну працю про слов'ян: "Не соблюдена хронология и происшествия показаны в превратном порядке".

Гоголь пісні, як історичний матеріал, ставив вище, ніж літописи, і це відбилося і на його повістях, де опоетизовано козаків та їх боротьбу з Польщею.

Український елемент виявлявся найдовше і найміцніше в тих Гоголевих творах, що написані в дусі історичної романтики. 1839-40 рр. Гоголь перероблює "Тараса Бульбу" і пише трагедію з життя Запоріжжя. Про неї довгий час було дуже мало відомостей і тільки надрукована в збірникові "Атеней" (Л. 1926) стаття Ю. Г. Оксмана "Сожженная трагедия Гоголя из прошлого Запорожья" подає цікаві дані для характеристики задуму, про який Аксаков згадував: "у него (Гоголя) составлена в голове трагедия из жизни Запорожья, в которой все готово до последней нитки, даже в одежде действующих лиц... это его давнижнее любимое дитя... он считает, что эта пьеса будет лучшим его произведением".

Перечитуючи для цього задуму багато пісенного та іншого матеріалу, Гоголь склав записку про принципи будови свого твору:

"Как нужно создать эту драму: осветить ее всю минув-

¹³⁾ Див. И. Каманин. "Научн. и литерат. произв. Гоголя по ист. Малороссии" ("Чтения в ист. обществе Нестора Летописца". Кн. 16. в. I—III. К. 1902). Каманін відзначав, що недостатня обізнаність Гоголя з архівним матеріалом найтяжче відбилося на змалюванні долі української жінки XVI—XVII—XVIII вв.: "в указанные века положение женщины не было ни таким зависимым в браке, ни сама женщина не была так далека от интересов общественных, как в XIX в." (122 ст.). Каманін посилається на архівні розшукування О. Левицького й О. Фотинського та свої власні. В актах з доби Хмельницького, що їх зібрав Каманін, "встречается более десятка имен женщин, до участвующих в рядах воюющих, то предводительствующих отрядами крестьян; среди этих имен нет ни одного шляхетского; все эти воинствующие женщины-крестьянки. Можно думать, что Гоголю не были известны и народные песни о девушках-козаках. Иначе он не изобразил бы только нежную мать, преданную и любящую жену, всецело уходящую в заботы о семье и хозяйстве" (123 стр.).

шим и вызванным из строя удалившихся веков, полным старины временем, обвить разгулом, козачком и всем раздольем воли.

И в потоп речей неугасимой страсти, и в решительный отрывистый лаконизм силы и свободы, и в ужасный, дышущий диким мщением порыв, и в грубые суровые добродетели, и в железные, несмягченные пороки, и в самоотвержение неслыханное, дикое и нечеловечески-великодушное и в беспечность забубенных веков”.

Цей патетичний програм красномовно свідчить, що українська історична тематика приваблювала Гоголя не тільки з естетичного боку, а й збуджувала в ньому цілу гаму складних і сильних емоцій, відповідала його мріям про вільне і прекрасне життя, допомагала змагатись з “пошлістю пошлої людини”. І це не індивідуальна риса лише самого Гоголя — на прикладі з листом Маркевича до Рилеева (кількість таких прикладів можна збільшити) пересвідчуємося, що історична романтика мала міцний ґрунт в побуті українського панства, що підупадало в зв'язку з переходом від натурального до грошового господарства і зверталось в згадках і сподіванках до оповитого привидами фантазії минулого.

Десь коло 1841 року Гоголь спалив свою трагедію з життя Запоріжжя і ця дата в історичному аспекті — знаменна: — тоді з'явилися Шевченкові „Кобзар” та „Гайдамаки” і Гоголеві твори з українською тематикою та російською, пересипаною рясними українізмами, мовою, стали перейденим етапом, хоч довго справляли вплив на багатьох українських письменників ХІХ віку.

ЗАВВАГИ ДО ТЕКСТУ

Ця праця П. Филиповича, відомого українського поета й науковця, була надрукована, як передмова до українського перекладу творів М. Гоголя, виданих у Києві. П. Филипович за свою українську культурну діяльність, що не була по душі московським комуністам у Києві, був заарештований і засланий на Соловки, де й загинув. Стаття його про М. Гоголя докладно розкриває сильну українську стихію, якою М. Гоголь був перенятий цілою своєю істотою й яку відбив у своїх творах.

Вперше на еміграції передруковано працю Филиповича в Вінніпезькому "Українському Голосі" чч. 4-11, 1952. Цей текст — перше окреме видання цієї праці з деякими незначними змінами й доповненнями (напр. відсилач на стор. 10 і ін.).

Українська Вільна Академія Наук передруковує цю працю в соті роковини смерті М. Гоголя — українця родом, але який не знав, яка в нього переважає душа: українська чи московська. Московський режим витравив з його душі українську національну свідомість. Але всі його твори показують, що українська національна стихія, не дивлячись на те, що він писав по московськи, глибоко сиділа в його душі й сильно відбилася на цій його творчості, як у мові, так і в його тематиці та мистецькому кольориті його стилю, змісту й побуту. А повість "Тарас Бульба" вказує і на його великий стихійний національний патріотизм і любов до України.

Тому, відзначаючи соті роковини смерті М. Гоголя, УВАН вшановує великі заслуги М. Гоголя, як великого українця, що багато прислужився і для української культури.

Л. Білецький,
Урядуючий Віцепрезидент УВАН.

СПИСОК ВИДАНЬ

LIST OF PUBLICATIONS

(1945—1952)

0. Тимчасове положення УВАН. Авгсбург 1945.
1—10. Бюлетень УВАН — 1946/47.
11. Літопис УВАН ч. 1. УВАН в перше півріччя її існування — 1946. Ст. 5.
12. Літопис УВАН ч. 2. Доповідь про діяльність УВАН — 1946. Ст. 13.
13. Віктор Петров: Провідні етапи розвитку сучасного Шевченкознавства. — 1946. Ст. 37.
14. Б. Крупницький: До методологічних проблем укр. історії. — 1946.
15. Запитник для збирання матеріалів до українського особового й місцевого назовництва. — 1947. Ст. 2.
16. Українська Бібліотека при Стенфорд Університеті в Пало Алто, Каліфорнія. — 1947. Ст. 12.
17. Дмитро Чижевський: Деякі проблеми дослідження формального боку поезії Шевченка. — 1947. Ст. 17.
18. Ярослав Рудницький: Наголос в поезії Шевченка. — 1947. Ст. 60.
19. Василь Лев.: Лексика ранньої Шевченкової поезії. — 1947. Ст. 10.
20. Сергій Жук: Скульптурні портрети Шевченка. — 1947. Ст. 11.
21. Шевченко та його доба. Вип. I. — 1946/47. Ст. 135.
22. Автограф Шевченка 1857 року. — 1947. Ст. 6.
23. Л. Биковський: Національна Бібліотека Української Держави. — 1947
24. П. Курінний і О. Повстенко: Історичні пляни Києва. Ст. 4 й 17 мал (фотодрук). Ціна \$5. неопр., \$6. в оправі.
25. М. Костомаров: Книги Битія Українського Народу. — 1947. Ст. 60. Ціна \$0.50.

26—30. Літопис УВАН ч. 3—7.

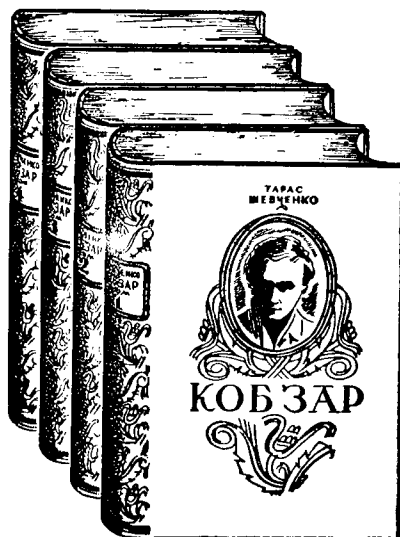
31. Літопис УВАН ч. 8. В справі єдиного наукового центру. — 1948.
32. Volodymyr Chudyniv-Bohun: Solution of the Eulers' Problem. Regensburg 1947. G. 20. Price \$0.50.
33. Г. Закревська: Четвертинні відклади українського Полісся в межах Наддніпрянщини. — 1948. Ціна \$0.75.
34. Яр. Пастернак: До проблеми поширення й хронології лінійно стрічкової кераміки в Європі. — 1948. Ціна \$0.75.
35. Вол. Мацяк: Галицько-Волинська Держава 1290—1340 рр. у нових дослідях (циклостиль). — 1948. Ціна \$0.50.
36. Slavistica I: Завдання слов'янської філології й українська славістика. 1948. Ст. 29. Ціна \$0.50.
37. Slavistica II: В. Чапленко: Українізми в мові М. Гоголя. — 1948. Ціна \$0.50.
38. Slavistica III: Ів. Сидорук: Проблема українсько-білоруської мовної межі. — 1948. Ціна \$0.50.
39. М. Міллер: Палеоліт Надпоріжжя. — 1948. Ціна \$0.50.
40. Дм. Чижевський: Культурно-історичні епохи. — 1948. Ціна \$0.50.
41. Українські Бібліотечні Вісті ч. I. Авгсбург 1948. Ціна \$1.00.
42. М. Міщенко: Фізіологічні основи патогенези. Авгсбург 1948. Ціна \$0.50.
43. Л. Білецький: Шевченко в Яготині. Авгсбург 1949. Ціна \$1.00
44. В. Дорошенко: Літ.-науковий Вісник. Авгсбург 1948. Ціна \$0.75.
45. А. Животко: Нездійснені пляни видання українських часописів. Авгсбург 1949. Ціна \$0.50.
46. Ю. Сірий: Із спогадів про українські видавництва. Авгсбург 1949. Ціна \$0.50.
47. Н. Осадча-Яната: Лікарські рослини, що їх уживає населення Правобережної України в народній медицині. Авгсбург 1949. Ціна \$0.75.
48. Є. Криницький: Вінклерівські химери та бурдони й проблема організму як цілого. Авгсбург 1949. Ціна \$0.50.
49. Дм. Зайців: Матеріали до пізнання фавни жуків-скрипунуватих Лемківщини (Лісових Карпат). Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
50. Дм. Дорошенко: Розвиток української науки під прапором Шевченка. Вінніпег 1949. Ціна \$0.50.
51. Б. Крупницький: Мазепа в світлі психологічної методи. Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
52. О. Оглоблин: Нові матеріали до історії повстання Петра Іваненка (Петрика). Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
53. Н. Василенко-Полонська: Палій та Мазепа. Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
54. Л. Білецький: Віруючий Шевченко. Вінніпег 1949. Ціна \$0.50.
55. Б. Крупницький: Гетьман Данило Апостол. Авгсбург 1948. Ціна \$3.00
56. Н. Кордиш: Рибальство Трипільської культури. Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
57. J. V. Rudnyckuj: Slavic and Baltic Universities in Exile. Вінніпег 1949. Ціна \$0.50.
58. Я. Бирич: Сторінка з чесько-українських взаємин (Український Музей у Празі). Вінніпег 1949. Ціна \$0.50.

59. Slavistica VI, R. Smal-Stocky: The Origin of the Word „Rus’”. Winnipeg, 1949. Ціна \$0.50.
60. Л. Білецький: Дмитро Дорошенко. Вінніпер 1949. Ціна \$0.50.
61. В. Чапленко: Мова „Слова о Полку Ігореві”. Вінніпер 1950. Ціна \$0.50.
62. Slavistica VIII: I. Мірчук: Das Daemonische bei den Russen und den Ukrainern. Augsburg 1950. Ціна \$0.50.
63. Л. Білецький: Омелян Огоновський. Вінніпер 1950. Ціна \$0.60.
64. Slavistica IX: Я. Б. Рудницький: Slavistica Canadiana. Вінніпер 1950. Ціна \$0.50.
65. Slavistica X: Geo. W. Simpson: The Names „Rus’”, „Russia”, „Ukraine’” and their Historical Background. Winnipeg, 1951. Ціна \$0.50.
66. Митр. І. Огієнко: Українсько-російський словник початку 17-го віку. Вінніпер 1951. Стор. 38. Ціна \$0.50.
67. Яр. Б. Рудницький: Слово й назва “Україна”. Вінніпер 1951. Стор. 132. Ціна \$1.50.
68. Автограф Шевченка 1860 р. Нью Йорк 1951. Стор. 15. Ціна \$0.25.
69. В. Ю. Кисілевський: Slavic Groups in Canada. Вінніпер 1951. Стор. 32. Ціна \$0.50.
70. П. Курінний: Ідейна основа українського наст. малювання на Уманщині. Мюнхен 1951. Стор. 16. Ціна \$0.25.
71. Яр. Б. Рудницький: Канадійські місцеві назви українського походження. Вінніпер 1951. Стор. 88. Ціна \$1.00.
72. Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Science in the U. S. Vol. I. №. 1—2. New York 1951. Pp. 1—190.
73. Бюлетень УВАН за р. 1951: а) Бюлетень Президії УВАН, ч. 1. Вінніпер 1952; б) Бюлетень УВАН у США, ч. 1-2, 1951; в) Інформаційний Бюлетень УВАН у Німеччині, ч. 1, 1951.
74. Літературно-Науковий Збірник. Ч. I. Нью Йорк 1952. Стор. 304. Ціна \$2.00.
75. П. Филипович: Українська стихія в творчості Гоголя. Вінніпер 1952. Стор. 28. Ціна \$0.50.
76. W. Kirkconnel: Common English Loanwords in E. European Languages. Winnipeg 1952. \$0.50.
77. Яр. Б. Рудницький: Назви “Галичина” й “Волинь”. Вінніпер 1952. Стор. 32. Ціна \$0.50.
78. Т. Шевченко: “Кобзар” за ред. Л. Білецького. 4 томи. Т. I. Вінніпер 1952. Ціна всіх 4 томів в передплаті \$20.00.
79. Шевченко. Річник I. Нью Йорк 1952. Стор. 32. Ціна \$0.50.
80. Ю. Шерех: Participium universale в слов’янських мовах (у друку).

Праці від 1 — 23 і 26 — 31 вичерпані. Дальші випуски в підготовці.

Замовлення слати на адресу:

UVAN, P. O. Box 3597, Station B.,
Winnipeg, Man., Canada.

Т. ШЕВЧЕНКО
“КОБЗАР”

ПОВНЕ ВИДАННЯ В 4 ТОМАХ
за редакцією проф. Л. Білецького

Видає: Інститут Шевченкознавства УВАН

Накладом: В-ва “Тризуб”

Передплата: 20 дол. за всі 4 томи.

Замовлення посилати на адресу:

U. V. A. N.

P.O. Box 3597 Sta. B.,

WINNIPEG, MANITOBA, CANADA.

SLAVISTICA

A series of non-periodical publications relating to Slavic languages, literatures, cultures, ethnography, archeology etc., with special attention to the problems of Eastern Slavic world.

Editor-in-chief JAROSLAV B. RUDNYC'KYJ

- No. I — **The tasks of Slavic Philology and Ukrainian Slavistics** (in Ukrainian language), Augsburg, 1948.
- No. II — V. Chaplenko: **Ukrainianisms in the language of M. Hohol (N. Gogol)** (in Ukrainian language, with a French resumé), Augsburg, 1948.
- No. III — Ivan Sydoruk: **The problem of the Ukrainian White-Ruthenian Lingual Boundary** (in Ukrainian language, with English and German resumsés, 2 maps), Augsburg, 1948.
- No. IV — J. B. Rudnyc'kyj: **Slavic and Baltic Universities in Exile**, (in English language), Winnipeg, 1949.
- No. V — J. Byrych: **A Page from Czech-Ukrainian Relations** (in Ukrainian language), Winnipeg, 1949.
- No. VI — R. Smal-Stocky: **The Origin of the Word "Rus"** (in English language), Winnipeg, 1949.
- No. VII — V. Chaplenko: **The Language of "Slovo o Polku Ihorevi"** (in Ukrainian language with an English resumé), Winnipeg, 1950.
- No. VIII — I. Mirtschuk: **Das Daemonische bei den Russen und den Ukrainern** (in German language). Augsburg 1950.
- No. IX — J. B. Rudnyc'kyj: **Slavistica Canadiana A.D. — MCML** (in English and Ukrainian), Winnipeg, 1950.
- No. X — Geo. W. Simpson: **The Names Rus', Russia, Ukraine and their Historical Background** (in Engl.), Winnipeg, 1951.
- No. XI — Metr. I. Ohienko: **An Early 17th cent. Ukrainian Russian Dictionary**. (In Ukr. and Russ. l.), Winnipeg, 1951.
- No. XII — V. J. Kaye: **Slavic Groups in Canada** (in Engl.), Winnipeg 1951.
- No. XIII — P. Fylypovych: **Hohol's (Gogol's) Ukrainian Background**, (In Ukr.), Winnipeg, 1952.
- No. XIV — W. Kirkeconnell: **Common English Loanwords in E. European Languages**. (In Engl. l.). Winnipeg 1952.
- No. XV — J. Sherekh: **Participium Universale im Slavischen**. 1952. (In print.).

Price: \$0.50 per copy. Obtainable at:

UVAN P.O. Box 3597, Station B., Winnipeg, Man., Canada.